

LIDÉ A VĚCI

V. V. ŠTECH

Mezi člověkem a přírodou jsou věci. Ačkoliv je člověk součástí světa a souvisí s ostatní přírodou tkáněmi, molekulami, atomy a elektrony, jde přece svou činností proti přírodě, již se vše ostatní přizpůsobuje. Mění ji a dobývá věcmi, které však nakonec mění zase člověka. Od ostatního tvorstva liší se záměrnou prací, již svoje okolí poznává a tělesným stykem dobývá. Dějiny lidstva nejsou ničím jiným, než dramatem nepřetržitého dobývání a zároveň sblížení a poznávání, vykonávanými prací, smysly, ovšem také duchem, určujícími prvotní vztahy k hmotě, která lidi obklopuje, mate i určuje. Spojovali se s ní zkoumavými doteky i odpoutávali se od nezpracované přírody zásahy a postupy, ruční lopotou i objevitelským poznáním, děláním novotvarů, jež je uvolňovaly z přírodní závaznosti a vzdalovaly náhodnostem hmotného dění. Tělesný pracovní styk rozvíjel schopnosti. Bylo nutno najít v hornině kámen vhodný k opracování, pochopit strukturu nalezeného nebo utrženého dřeva, usnadnit otloukáním, zarovnáním, přišpičatěním, hlazením přenášení lidské síly, najít ve hmotě osu, vyrovnat okraje a hrany, přizpůsobit rukám přírodnímu užítému jako zbraň nebo nástroj, přivlést tělu objekty prvotně mu cizí. Materiál nalézáný a dobývaný stával se nedílnou součástí člověka, který z konstrukce vlastního těla vyvozoval a do věcí vkládal osy a směry, obrysy i symetrie, měřítká a proporce. Věci ztrácely prvotní souvislost s neurčitostí a ménlivostí přírodní reality, rozšiřovaly lidské schopnosti a možnosti, zdůrazněnou pravidelností a formováním stávaly se účelnými. Rozrůstaly se v nástroje i stroje, v nichž prvotní látka byla proměňována zhotovovacími procesy a zřeteli k účelu, tak jak se duch účastnil práce rukou.

Emancipace od přírody pokračovala úměrně k rozmnožování nástrojů osvobozujících od přímého styku rukou s hmotou i poznáváním jejich vlastností, jež byly spojovány, kombinovány, zkoumány ve strukturách, pružnosti, tvrdosti, použitelnosti i v možnostech lití, tuhnutí, vaření, broušení, točení nebo foukání. Na dlouhé cestě došel člověk soustavnou prací až k objevům nových hmot, keramiky, kovu, skla, i technik, které také podněcovaly nová nářadí, nádoby, zbraně. Způsobovaly, že oděvy a stavby spoluorganizovaly lidské pravidelné bytí a společenský život, už nezávisle na přírodním pohybu, jemuž člověk přírodní podléhal. Práce měnila životní hodnoty i vztahy, srůstala v jednotu s výrazem, když technika uskutečňovala myšlenky, podněcovala zručnost. Získávané zkušenosti a vědomosti projevovaly nejenom ostrost smyslů, nýbrž i lidský pořádek a logiku, když ve věcech byly vyznačovány obrysy, objemy, směry, a když věci nabývaly celistvosti vyslovením funkce. V užitečných předmětech objevovaly se i hodnoty estetické, vyvozované ze stavby těla, inervace, technického pořádku, jenž nebyl jiným, než domyšlenou účelností, totožnou s výtvarností či krásou.

V dobách nejstarších šlo v podstatě toliko o funkci, o splnění účelu. Když byl nalezen kámen, dřevo či kost, odpovídající ruce, bylo nutno zarovnat je otloukáním, uzpůsobit hmoty tlakem, škrábáním nebo vrtáním tak, aby bylo možno s předmětem zacházet, takže sloužil zvláštním účelům jako nůž, škrabadlo, vrták, rydlo, šídlo, oštěp či dyka, a mohl přenášet i množit sílu těla. Nádoba musela pojmát tekutinu nebo drobný násep, vláknina i pruty byly řaděny a vázány ve zřetelnou konečnost, spojovány a zdůrazňovány okrajem, středem, směry. Tak zjevovala spojitost úkolu, konstrukce, s technikou a materiálem pečlivou práci, až výrobní technika splyvala v jednotu s prostředky a s výrazem. Úplnost a užitečnost, spojené s pravidelností, stávaly se zdobou. Směry, plochy, objemy, stoupání i klesání, kolmice a přímký znázorňovaly růst a končení, zhmožňovaly pohyb, kterým výrobek vznikl. Motorický a optický zážitek stával se tak rytmem přecházejícím z těla do hmoty jako pokračování posunů a vazby prvků. Neboť rytmus je uspořádaným a členěným pohybem vycházejícím z člověka,

převádějším životná hnutí v neživité objekty. Odpovídá dechu, tepu, řeči, pohybu, zpěvu. Znamená ozřejmování funkce a spojitost lidské práce s mrtvým materiálem, jenž oživuje výzdobou.

Výzdoba není tudíž složkou dodatečně přidávanou, nýbrž patří k vlastnímu tvarování. Uplatňuje vlastnosti materiálu, udává hranice, symbolizuje funkci a význam předmětů. Je znamením dokončení, vymezení, členění, zdůrazňuje, sjednocuje i společensky zařazuje věci, které ji nesou. Stránka výtvarná souvisí nerozlučně s technikou i se životní úrovní. Je vnějším projevem organičnosti tvaru, jenž odpovídá (nebo měl by odpovídat) vzniku, podmínkám a účelu, je souznačná s pojmem krásy. Organičnost zjevuje viditelně věcnost, tedy respekt k životním okolnostem a k účelu, i příslušnost do určité společenské řady a dobové situace. Obdivujeme hliněné nádoby, jimiž byli odměňováni vítězové olympijských závodů. I když byly plněny olejem, byly to věci dosti laciné. A přece působí jako pomníky, z nichž mluví k nám celé Řecko, národní úsilí o ryzí obrys a absolutní dokonalost tvaru nerozlučně spojeného s řadovou a přece klasickou malbou. Každý ten kus připadá jako zjevení hromadného ducha epochy dávno zaslé.

V řemeslném výkonu je v těchto dílech znát osobní styk s materiálem, jenž se obvykle ztrácí opakováním a přenášením, jakmile se pracovní výkon rozrostl v řemeslnou výrobu. Přece však jeví se i potom ve snaze o pečlivé provedení příměsek citu, jenž zaniká při hromadném provozu strojových výrobků. Chodem času člověk se stále více vzdaloval zemi, když zrychloval výrobu stroji, aby své existenci dal pravidelnost, nutně spojenou s odcizením prvotním podmínkám života a přímému styku s přírodou ještě nezformovanou. Když zásahem strojů rozbila se stará sociální soustava, vznikl nelad množený ještě náhražkami materiálů a bezduchým opakováním vzorů kdysi organicky vyrostlých. Ozdoby oddělily se od tvarů, ztratily nutnost i tam, kde zůstala osobitost nedbající účelu. William Morris cítil jednotu práce a krásy, proto popíral stroje a chtěl vrátit chod doby duchem. Není však možno zastavit stroje jednou roztocené, není možno stavět proti průmyslu řemeslo. Přece však ruční práce nestala se zbytečnou. Prvotní vztahy ke hmotě nastávají vždy, kdykoliv jde o obnovu nebo novotvar. Obráběcí stroje, řezáková výroba, ustávají tam, kde je nutno tvořit. Všechny vynálezy a revoluční objevy začínají v pomezí ruční práce, pomalého hledání, neobratného sestavování a pokoušení. Technika znamená opakování; začíná teprve tenkrát, když vlastní problém byl již rozřešen a byla nalezena cesta k uskutečnění. Hotové postupy a série nemají místa, jakmile je nutno zabývat se prvotními vztahy a pohybovat se v prostoru ještě nevymezeném, formulovat neschematicky, hledat a tvořit. Tehdy dochází k nečasované tvůrčí práci, jež hledá výraz pro cit vlastní a pro citění doby, chce vyslovovat niterné spojitosti předmětů a díly. Věru, je třeba jemných rukou, citu, vkusu a míry, rovněž zvláštního řemeslného spříznění s hmotou — také ovšem smyslu pro potřebu — mají-li vzniknout věci organické i potřebné. Zvláště dnes nejde o výjimečný muzeální produkt, ani o objekty vznikající stranou lidského úsilí. Jenom tehdy dojdeme k novotvarům a jen tenkrát může se umění smířit se strojem, když výtvarník bude zapojen do výrobního procesu jako souřadný členek. Vliv strojů projeví se nutně ve formě, jeho prvotní rukopis bude zahluzen v očištěném tvaru, jehož dekor bude úměrný zhotovovacímu výkonu a bude vyzařovat kolektivnost práce a upotřebení.

Ani takový zásahem strojů nebude vyloučena objevitelská ruční práce. Ji nemůže nahradit výkres, protože nelze jím vyjádřit prostorové rozprostření a tíži, které jsou závažnými činiteli. Neboť výkres dělaný beze styku s hmotou znamená techničnost bez výtvarnosti, již tolik postrádáme v našem světě. Papírovost je vidět ve stavebnictví a zalehává nyní i výrobu věcí tvary vymyšlenými, nikoliv vyhmatanými. Jedině úplnou obnovou tvůrčí cesty dostane se do předmětů i nezbytná duchovnost, či chceme-li poezie, již dýchají výrobky lidové i díla starého umění. Jenom tak se výzdoba sjednotí s tvarem a dostane ráz přirozeného růstu i vnitřní nutnosti. Ruční práce stane se pokusným a tvůrčím polem, na kterém bude srůstat logická účelnost s dovedností a se zaujetím pro povahu hmoty. Stálý styk s hmotou obrozuje. Jeť vlastností umění, že stále začíná, že vždy se vrací. Také tvorba věcí měla by a musí obnovovat objevné zněty, jimiž se člověk v minulosti vyrovnával s tělesnou prací i s duchovními potřebami. Jenom pak bude výroba totožná s kulturní prací, jež je dnes důležitější než vznik ojedinělých osobitých děl. Protože jediné na společné podložce slohu, spojujícího základnu s nadstavbou, může výtvarná práce žrát do plnosti. Bude-li zavázána do potřeby, najde porozumění a potká se s ohlasem. Ruční práce přispívající ke zjevení ducha doby ve věcech stane se skutečnou kulturní službou, přispěje k zvyšování životní úrovně a ke zjevování hromadného pohybu doby. Neboť věci jsou neklamným svědectvím o době a lidech v ní žijících.

